

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Me'ir 'ayin

Friedmann, Meir

ריאמ, ןמדירפ

Ṽina, 655 [1894 oder 1895]

ד הנשמ.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9344

העלה צתור וגו', אל גנת אגוז וגו', וסקדים על פס ססקד
הקצ"ה על הקץ.

עוד אני רואה להעיר שהר"ם לא פירש הוואור עד שלא
יגיע לפרפת הפת, ויראה שלא היה צנוקסתו. וצאנת גם הצצלי
והירוסלמי לא פירשו צו כלום. ואולי אינו מעיקר הוואנה אלא
ניתוסף זה, כמו שניתוסף ושני תצטילין. ותהיה עיקר הוואנה
הציאו לפניו ירקות וטבל צחזרת הציאו לפניו וולה וכו'.

משנה ד.

מזנו לו כוס שני ובאן הבן שואל אביו. ואם אין
דעת בבן אביו מלמדו.

במשנה שצירוסלמי ג' ובאן הבן שואל ואם אין דעת
צצן לשאל אציו ונלמדו וכ"ה צרצ אלפס, וצרצצ"ס שואל את
אציו, וצד"ס י"ג לאציו, וצכת"י ח"פ הגי' וכן הבן שואל, ולטון
הרע"צ צבל הספרים אין כתוצ ובאן אלא וכן. ואין הדברים
נוכחיונים עם הוואיות, ואדרבה לטון רש"י הוא להיפך שכתב
כאן צוויגת כוס שני הבן שואל וזה נשתנה, עכשיו צוויגין
כוס שני קודם אכילה, והרש"ס הציאו, וכתב ורצינו קבל ורצו
ר' יעקב צר יקר וכן הבן שואל כמו כן צנות ללפחד דוצרות
(צוודצ"כ"ה) כלו' דין הוא שיהא שואל צוויגת כוס שני.
וזה שהכריחם לכך הוא, דואי ובאן, הבן הוא שואל תמיד כשיראה
איזה שינוי, ועוד הרי עדיין לא אכלו ואיך ישאל על דבר שלא
נעשה עדיין, וע"כ אמרו כך הוא הדין שיבאל קודם אכילה. אונס
כצר ציארתי ענין הד' כוסות ושכוס השני הוא יין שצתוך המזון,
וקצעה הוואנה שיוזגו אותו הכוס של חיוצ אחר שהציאו לפניו
ולה וחזרת וכו' צוואנה ג', ח"כ אלו השאלות הם צאנת אחר
הקעודה, ועל כן אינו שואל על הד' כוסות שעדיין לא שתו,
וכן כתב הורדכי צסס הרע"ה וז"ל, וכן היה נראה לרצינו וא"י
שצזון שציהו"ק קיים היו עושין כל הקדר אחר הקעודה וכו'.
וצתוספות הגהות הורדכי כתב וז"ל דהיינו דוקא ציוניהם שהיו
עושין הקדר אחר קעודתן וכו' אצל אנו שעושין הקדר צתחלה
קודם הקעודה וכו'. ואם צוואה שהוא דן פס נראה שאין הדברים

וּמְכַיְיִם אֲזַל. צַעֲקָרָא דְמַיְלַתָּא וּמִכָּאן קִדּוּךְ לְשׁוֹן הַמַּשְׁלִיחַ שֶׁהַגְּדָה
כְּאֻמְרָה אַחַר הַסְּעוּדָה, וּפִירוּשׁ וּכְאֵן הַבֵּן שׁוֹאֵל דְּצַחֲךָ הַסְּעוּדָה
אֲסוּר לְשׁוֹל, דְּאִין וּמְסִיחִין צַעֲקוּדָה שְׁמוּאֵל יְקָדִים קָמָה לוֹשֵׁעַ
(הַעֲכִיתָ ה' ע"ג), וְאֹמֵר ר' וּנְחָא צִירוּשְׁלֹנִי דְכִילֵד וּנְצַרְכִין, אֲהֵן
דְּעַעִישׁ צְבוּ וּמִכְלָלָא אֲסוּר לְמַיְנֵר. לִיה יִיָּק צְבִין סְכַנְתָּא דְנַפְשָׁא,
וְע"כ אִם וּמַחֲלִיל לְשׁוֹל צַחֲךָ הַסְּעוּדָה וּמַשְׁתַּקִּין אֹתוֹ שְׁמוּחִין עַד
אַחַר הַסְּעוּדָה, וְאַחַר שְׁמוּזְגוּ כּוֹס שְׂכִי כֵּן הוּא שׁוֹאֵל.

וְאִם אִין דַּעַת בְּבִין וְכוּ. גְּרַסִּין צִירוּשְׁלֹנִי, חֲנִי רַבִּי

חֲיִים כְּנֻגַד ד' צְנִים דִּיצְרָה תּוֹרָה, צֵן חֲכָם צֵן רַשַׁע צֵן עֵיפֶשׁ
צֵן שְׁחִינוּ יוֹדַע לְשׁוֹל, צֵן חֲכָם וְהוּ אֹמֵר וְהוּ הַעֲדוֹת וְהַמְּחֻקִּים
וְהַמַּשְׁפָּעִים אֲשֶׁר לֹא ה' אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ (דְּצָרִים ו', כ'), אֲחָף אֲתָה
אֹמֵר לוֹ צַחֲזֻק יָד הוֹלִיחֵנוּ ה' וּמְוֹלָרִים וּנְצִיתָ עֲצָדִים (שְׁמוֹת י"ג, י"ד).
צֵן רַשַׁע וְהוּ אֹמֵר וְהוּ הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לְכֶם (שֵׁם י"ג, כ"ו) וְהוּ
הַעֲוֹרָה הַזֹּה שְׁחָתָם וּמְעִרִיחִים עֲלֵינוּ צְבֻל שְׁנָה וְשְׁנָה, וּמְכִינֵן שְׁהוֹלִיחַ
אֲתָ עֲלָמוֹ וּן הַכֻּלָּל אֲחָף אֲתָה אֹמֵר לוֹ צַעֲזֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי
(שֵׁם י"ג, ח') לִי עָשָׂה, לְאֹתוֹ הַאִישׁ לֹא עָשָׂה אֵילוּ הִיָּה אֹתוֹ
הַאִישׁ צְוֹלָרִים לֹא הִיָּה רֵאשִׁי לְהַגְּאֵל וּמַשֵּׁס לְעוֹלָם, עֵיפֶשׁ וְהוּ אֹמֵר
וְהוּ זֹאת (שֵׁם שֵׁם י"ד) אֲחָף אֲתָ לִינְדוּ הַלְכוֹת פַּסְחָא שְׁחִין וּמְפַטְרִין
אַחַר הַפַּסְחָא אֲפִיקוּמוֹן, שְׁלֵלָה יֵהָא עֵינוֹד וּמַחֲזֹרָה זוֹ וּיְכַנֵּס לְחֲצוּרָה
אַחֲרָה, צֵן שְׁחִינוּ יִגְדַע לְשׁוֹל אֲתָ פַתַּח לוֹ תַחֲלָה, א"ר יוֹסֵה
וּמַחֲנִיתָ אֹמְרָה כֵּן אִם אִין דַּעַת צְבִין אֲצִי וּמְלֻמְדוֹ. וּצְמוּכִילְתָּא צֵא
פִי"ז צַעֲזֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי וְגו', לְמוֹה כְּאֹמֵר לְפִי שְׁהוּ אֹמֵר
וְהוּ הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לְכֶם, אֲלֵלָה זֶה צֵן רַשַׁע הוּא שְׁהוֹלִיחַ אֲתָ עֲלָמוֹ וּן
הַכֻּלָּל, וְלְפִי שְׁהוֹלִיחַ אֲתָ עֲלָמוֹ וּן הַכֻּלָּל אֲחָף אֲתָה הוֹלִיחֵנוּ וּן
הַכֻּלָּל, צַעֲזֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי צְלָחִי וּמְוֹלָרִים, לִי וְלֹא לְךָ, וְלְפִי
שְׁהוֹלִיחַ אֲתָ עֲלָמוֹךְ וּן הַכֻּלָּל אֲלֵנוּ הִיָּיתָ שֵׁם לֹא הִיָּיתָ כְּגַאֵל. וּצְס"ח
הַגִּי' זֶה צֵן רַשַׁע וְל"ג אֲלֵלָה. וְשֵׁם סוּף פִי"ח, וְהִיָּה כִי יִשְׁאַלְךָ צְבֻךְ
וְאַחַר, יֵשׁ וְאַחַר עֲבָשִׁיו וְיֵשׁ וְאַחַר לְאַחַר זְמוּן, וְהוּ זֹאת, הַכִּי וְאַחַר
לְאַחַר זְמוּן וְכוּ' כִי יִשְׁאַלְךָ צְבֻךְ לְאַחַר וְהוּ הַעֲדוֹת וְגו' כְּוֹלֵלָתָה
אֹמֵר אֲרַצְעָה צְנִים הֵם, אֲחַד חֲכָם וְאַחַד רַשַׁע וְאַחַד תַּם
(צִילְקוּט טַפֶּשׁ) וְאַחַד שְׁחִינוּ יוֹדַע לְשׁוֹל, חֲכָם וְהוּ אֹמֵר וְהוּ
הַעֲדוֹת וְגו' אֲשֶׁר לֹא ה' אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ, אֲחָף אֲתָה פַתַּח לוֹ צְהַלְכוֹת
הַפַּסְחָא אִין וּמְפַטְרִין אַחַר הַפַּסְחָא אֲפִיקוּמוֹן, רַשַׁע וְהוּ אֹמֵר
וְהוּ הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לְכֶם, לְכֶם וְלֹא לוֹ, וְלְפִי שְׁהוֹלִיחַ אֲתָ עֲלָמוֹ

וּן הַכֹּלל וְכַפֵּר צַעֲיִקֵר אֲף אַתָּה הַקָּהָה אַתְּ שִׁינִי וְאֹמֵר לוֹ צַעֲזֹר
זֶה עָשָׂה ה' לִי, לִי וְלֹא לְךָ אֵילֵנוּ הֵייתָ שֶׁסָּ לֹא הֵייתָ נִגְאָל, תָּס
וְנֵה הוּא אֹמֵר וְנֵה זֹאת, וְאֹמֵר אֵלָיו בַּחֲזוֹק יָד הוֹלִיֵאנוּ ה' וְנוֹלְרִים
וְנִצִּית עֲזָדִים, וְשִׁחֵנוּ יוֹדַע לְשִׁאֹל אַתְּ פִּתַח לוֹ שְׁנֵאֹמֵר וְהַגְדַת
לְצַנֵּךְ צִיּוֹם הַהוּא. וְצִילְקוּעַ שֶׁסָּ הַקָּדֵר חֲכַם טַפֵּשׁ רַשָּׁע וְכו', וְג'
לְפִי שְׁהוֹלִיֵא אַתְּ עֲלֵמוֹ וּן הַכֹּלל כַּפֵּר צַעֲיִקֵר אֲף אַתָּה תוֹלִיֵא וּן
הַכֹּלל וְאֹמֵר לוֹ, וְצַק"א הַגִּי אֲף אַתָּה אֹמֵר לוֹ וְהַקָּהָה אַתְּ שִׁינִי
וְאֹמֵר לוֹ. וְנוֹקַחַת הַהַגְדָּה צַרוּצ"ס כִּנְגַד ד' צִנִּים דִּיצֵרָה תוֹרָה
א' חֲכַם וְאַחַד רַשָּׁי וְא' תָּס וְכו' חֲכַם וְנֵה הוּא אֹמֵר וְנֵה הַעֲדוֹת
וְגו' אֲשֶׁר לֹוֵה ה' אֵלֵהֵינוּ אֹתֵנוּ אֲף אַתָּה אֹמֵר לוֹ כַּהֲלֹכּוֹת הַפִּסְקָה
אֵין וּפְטִירִין וְכו', וְלְפִי שְׁהוֹלִיֵא אַתְּ עֲלֵמוֹ וּן הַכֹּלל כַּפֵּר צַעֲיִקֵר
אֲף אַתָּה הַקָּהָה וְכו' לִי וְלֹא לוֹ וְאֵילֵנוּ הֵיִה שֶׁסָּ לֹא הֵיִה נִגְאָל תָּס
וְכו'. וְנוֹקַחַת זֹו וְנִחְזַרְתָּ עַפ"י הַנוֹקַחַת שְׁצִירוֹשְׁלוֹנִי וְהַנִּכְלֵחַת
וְכַךְ הִיא צַנוֹקַחַת הַהַגְדָּה שְׁלַפְנֵינוּ, אֵלֵא שִׁאֵנוּ אֹמֵרִים אֲשֶׁר לֹוֵה
ה' אֵלֵהֵינוּ אַתְּכֶם כֹּוֹ שֶׁהִיא לְפָנֵינוּ צַנוֹקַרָא, וְגַרְסִינָן אֵילֵנוּ הֵיִה
שֶׁסָּ. וְגִי הַאֲצַרְצַנְאֵל צַהֲלֹכּוֹת הַפִּסְקָה.

וּפִירוֹשׁ הַדְּצִרִים הוּא, ג' פַּעֲמוּים הַזְכָּרָה שְׁאַלַת הַצִּנִּים,
חַדָּא צִלְשׁוֹן אֹמֵרִה וְהִיָּה כִי יֵאֹמְרוּ דַּפְסָא, צ' וְהִיָּה כִי יֵשְׁאַלְךָ צַנֵּךְ
צַקְדוּשַׁת צַבוּרִים, ג' וְהִיָּה כִי יֵשְׁאַלְךָ דַּעֲדוֹת וְחוֹקִים, וְעוֹד כַּתִּיב
צַעֲזוּדָה דַּפְסָא וְהַגְדַת לְצַנֵּךְ וְלֹא כֹזֵר שְׁשִׁאֵל. וְאֹמֵר ר' חֵיִיָּה שְׁהַתוֹרָה
דַּצֵּרָה כִּנְגַד ד' צִנִּים שֶׁג' וְנֵהס שׁוֹאֵלִים, וְאֹמֵר וְנֵה הַעֲדוֹת שְׁהוּא
שְׁאַלַת צָן חֲכַם, וְאֹמֵר אֲשֶׁר לֹוֵה ה' אֵלֵהֵינוּ אֹתֵנוּ, אֹוֵלִי הֵיִה צַקְפֵּרו
כַךְ, אֹו שְׁשִׁינָה הַלְשׁוֹן צַבוּוֹנָה, כֹּו' שַׁכְךָ כֹּוֹנַת צָן חֲכַם, דֵּלֵא
לִישְׁתַּוֵּעַ אַתְּכֶם וְלֹא אֹוֵתִי, דַּעֲל כַּרְחוֹ נִלְעוּוֹה אֲף הוּא דַּצֵּר, וְהַחֲכַם
וְוֵהר"א לְאַנְדְּסָהוּטָה צַהַגְדָּה וְנִגִּיד וְנִרְאֵשִׁית דַּפִּיָּס צַרְלִין הַאֲרִיךְ
צַעֲכִין זֶה צַהַקְדוּוֹתוֹ וְרוּוֹ עַל וְנִקוּוֹוֹת הַרְצָה שְׁצִאוֹ צַהס שִׁינִיִּים
כֹּוֹ. וְהִיָּה יִכּוֹל ר' חֵיִיָּה לְתַפּוֹק צַתְּסוּצַת הַצָּן חֲכַם הַנּוֹקַרָא הַכַּתוּב
שֶׁסָּ וְאֹמֵרֵת לְצַנֵּךְ עֲזָדִים הֵיִינוּ וְגו', אֵלֵא תַּפְסָּ הַנּוֹקַרָא וְאֹמֵרֵת אֵלָיו
בַּחֲזוֹק יָד, שְׁלַעוֹלַס יֵשְׁנָה אַדַּם לְתַלְמוּדִיו בְּדַרְךְ קִלְרָה, וְעַכִּין אֵלוֹ
הַאֲנֵיִרוֹת אַחַד הוּא אֵלֵא שְׁזֶה צַקְלָרָה וְזֶה צַאֲרוּכָה. אֹוֹנַס הַנּוֹקַרָא
וְהִיָּה כִי יֵאֹמְרוּ אֵלֵיכֶם צִנִּיכֶם, שְׁתַּפְסָּ הַנּוֹקַרָא אֹמֵרִה זֹו צִלְשׁוֹן
רְצִים, הִיא לְפִי שֶׁהִיא תַּחֲנָן לְכֹל וַיִּין וְגו' הַצִּנִּים, הַחֲכַם כַּחֲכוּוֹתוֹ
שׁוֹאֵל עַל טַעַם הַעֲזוּדָה, וְהַטַּפֵּשׁ וְנִשְׁתַּוֵּוֹס צַטַּפְּסוֹתוֹ וְנֵה הַעֲזוּדָה
הַזֹּאת, וְהַרַשָּׁע צַרַשָּׁעוֹ אֹמֵר וְנֵה הַעֲזוּדָה הַזֹּאת לְכֶם שְׁאַתְּכֶם

וטרמיחיס עלינו בכל שנה, ועל כן תפס הכתוב בלשון חנינה ולא
בלשון שאלה שהרשע אינו שואל אלה חונן, וזהו שאמרו צוהילתא
שהוקרא רומז על צן רשע. וצאנת חונן החנינה הזו כפי מה
שיעווס אותה החונן, ואמר ר' חייא שהוקרא והגדה לצנך בעצור
זה עשה ה' לי, שלא נזכר צו שאלה היא תשובה לצן רשע, שאינו
שואל אלה חונן, אלא שהתורה העליונה הדבר השאלה והתשובה
צוהילתה ונשום ותצחר לשון ערווים כי כוסה קלון ערום וכעין
זה פי' בעל חקר לחצרהם וכחצ שאל"כ ואלא כן צק' דעת קדושים.
וכחצ הרשע"ם צפירושו על ההגדה וקדר הגדה לא חק להזכיר
פסקוי התורה על השאלות כי זה דבר פשוט שישיצ להם כמו
שכתוב בתורה אך להודיענו היכן דברה תורה כנגד ד' צנים וכו'
כי דרש לי ולא לו אין כתוב צפירוש בתורה אך לנו דורשים וכו',
והקשה את שיניו נפקא לן מודכתיצ והגדה לשון גידין ולא אמר
ואמרת. וכ"ס בכלצו. ועיין ברש"י עה"ת צפ' ותגיד לצני ישראל
(שמות י"ט, ג'). ועל שאלת הטפס שהוא נרומז ג"כ ציהיה כי
יאמרו אליכם צניכם, והתשובה שם היא, ואמרתם זבח פסח היא,
אמר ר' חייא שילמדנו אציו שלא ילך בתמותו ונחצורה לחצורה.
חונס וין והגדה לצנך כלמד עכ"פ ללמד את הצן חעפ"י שלא
ישאל. והצרייתא דוהילתא חולקת עליו, וכוותיה סצירא דווקרא
והיה כי יאמרו אליכם צניכם כולל ג' ויני צנים, ושאלת וזה העדות
היא שאלת החכם, ולא לעמוד על עעום אלא להיות צקי צהם,
ותפס הווקרא ואמרתם זבח פסח הוא לתשובת צן חכם שילמדוהו
בהלכות הפסח, וכלו' שילמדוהו כל הלכות פסח עד ההלכה
האחרונה שהיא אין מפעירין אחר הפסח אפיקומן. וכבר הזכרתי
צו"ע שם סל"ל עד אין מפעירין וכו' אלא שלא ידעתי ויניין היא
לי, ועכסיו ואלחתי צין הרשמות שעשיתי לי שצהגדה צרית חצות,
עם צ' פירושים חונת ליעקצ וחקד לחצרהם שנת תר"כ (ווקים הדפוס
חקר) כתב צפי' חונת ליעקצ ואף אתה חונן לו וכו', כל הדינים
ופרטי ההלכות עד אין מפעירין וכו' עיין ביאורי הגר"א ז"ל.
ועתה ראיתי צפי' הריעצ"א על ההגדה אף אתה חונן לו בהלכות
הפסח אין מפעירין וכו' כך הגירסא בכל הנוסחאות שלנו אבל
צוהילתא אמרו אף אתה פסח לו בהלכות הפסח ואמור לו אין
וכו', כלו' אף אתה הן לחכם ויחכם עוד ותשיצ לפרש כל הלכות
הפסח ואפי' דצרים שהם תקנות חז"ל וכו', ולפי גירסתנו כך

פירושה אף אהה אזור לו כשאר הלכות הפסקה שאין ופעירין וכו' והפערה לסון הסלמה וכו', ונ"ו תוהני שהרי אין אנו אונרים על השאלה התשובה שנאמרה כנגדה צתורה, ולפי מה שאמרנו ואף אהה אזור לו הלכות הפסקה זהו לסון ואף אהה וכו'. ולסון האצרכנאל אזור לו שאר ה' הפסקה עד הדבר האחרון ונמו שהוא אין ופעירין, ובעל שוחת הרגל הוא הרב חיד"א ז"ל כתב שאלא צנווקי ר' ישעיה הראשון אטראכי על החומש כת"י פ' צא נוקחתו צתשובה הרשע אין ופעירין אחר הפסקה אפיקוון, והציא פירושו על זה. ושאר הדברים צנוקמת הצרייתא הם כפשוטם.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות.

אמר הלילות ולא נוכל לילות שעל לילות הנויחדין כגון שצחות וי"ט הוא שאל, שהשינוי מן לילי חול אין צו תיוה. ושאלה זו היא בכלל, ואח"כ חוזר ופורט ד' שאלות כפי נוקמת מנחתנו וקידורה, והם וולה ונרור ללי ועיבול. והעיר צד"ק דנרור ליתא צכת"י צ' וצירושלמי וצרי"ף ורא"ש, וא"כ אינם רק ג' שאלות, אונם גם קידורם הוא ונשונה ונשנתיו סצכת"י צ' וצירושלמי וצק' ר' עמרם גאון ורי"ף ורא"ש ורננ"ס הקידור עיבול וולה ללי, וכתב והוא הקדר היטר ושאלה דכולנו ונקוצין לפי שלא נזכרה בגמרא קצווה לצכוף אף שקדוה לכולן. עוד כתב סצכת"י א"פ הקדר עיבול ללי ירקות ע"כ. אונם לא הזכיר היכן היא וולה צקידור זה, האונם שהרננ"ס צפ"ח ונ"ה חוץ וולה קדר עיבול וולה ללי ונרור ונקוצין והווי' ה', אלף סכתב אח"כ צזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו ללי שאין לנו קרצן. וצקדר הגדה שלו קידר עיבול וולה ונרור ונקוצין וכ"ה צהגדה צצח פסק לאצרכנאל, וצאמת סצקיטעא סצגנורא הגי' ונה כשתנה הלילה הזה נוכל הלילות סצכל הלילות וכו' ונצילין וכו' (ולסלן אדצר עוד וזה) וצתצ"ץ קידורם וולה ונרור עיבול ללי ונקוצין וצזמה"ז א"א ללי. וצפי' על הגדה הלל וזמרה לר' ילחק יעצץ בעל תורת חקד צנוקראות גדולות אונטערדס צפי' לתהלים עיבול וולה ונרור ונקוצין. וצאמת השאלות אחר הסעודה קידורם ההגון היא כנוו ששנו צנשנה ונעבל צחזרת, וולה וחזרת וחרוקת וגופו של פסק, דהיינו עיבול וולה ללי. וצקדוה לר"א לאנדקסוטה צהגדה ונגיד ונראשית כתב שגם

בנוחזר רומי וספרד שאלה ח' היא עיבול, חולס כיון שתקנו חלו
השאלות לאומרם קודם הסעודה, עד שאינם שאלות רק קריאת
דברים עדיפא ואלה להתחיל בה, שכל החג נקרא ע"ש הוולח חג
הוולות ואכילתה אינה תלויה בקרצן הפסק, ואחריה נרור ששניהם
נוסגים אף שלא בפני הצית, ואח"כ ללי ואח"כ העיבול שאינו חלל
להכירא ומרוקת אינה וולוח, וזוה נבא חל פרעי השאלות.

**א) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה
הזה בולו מצה.**

רוב הנוסחאות בכל חלו השאלות והלילה הזה ופי' חוץ
וולח אם כאחד או זה או זה.

**ב) שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה
הזה מרור.**

הנה כבר הזכרתי דצבא זו ליתא לא צב"ז' ולא צירוסלומי
ולא צרב אלפס וצרא"ט. חונס צקדר רב עומס גאון שלפנינו
וצרונצ"ס ליתא לה. והנה בתוספות העירו חל דלח אור כולו
נרור, נוסם דאכלינן שאר ירקות צעיבול ראשון. חונס קושיא
ועיקרא ליתא, דצפת וכן צללי שהם עיקר הסעודה שייך לוור
כולו, חבל הירק שהוא עפל לקעודה לא שייך לוור חלל למה ירק
זה דוקא. חבל תסוצתס היא ונתויה, דכיון דאכלינן שאר ירקות
צעיבול ראשון ח"כ שאלה ועיקרא ליתא דהא אכלינן נומי שאר
ירקות, ואנו לא אכלינן חזרת צשאר ימות השנה, ועוד יש להקשות
צנוסחא זו וזה שהקשו צגמרא על שצבל הלילות חנו ועצילין,
חנו כל יונח לא קביא דלח ועצילי חדא זיונח, והגיסו ונתוך כך
חין חנו ועצילין, וה"כ חנו לא קבי לן דלח אכלינן שאר ירקות.
וכבר הרגיש הרשב"ם צקושיא זו, וכתב דעל שצבל הלילות חנו
אוכלין שאר ירקות ליבא לויפרך הכי, דהתם ה"ק צבל הלילות
חין חנו ונחזרין אחר נרור. ועל האי תירולח יש להסיב כנו שהסיב
רב ספרא על הנוסחא חין חנו חייבין לעצל, חיוצא לדדקי, דנחזרין
חיינו חיוצא, ונה איכפת להו לדדקי אי ונחזרין או לא, התינוק
חינו שואל רק על וזה שהוא רואה ואוכל, וצתוס' הגהות הנמדכי
הקשו ג"כ קושיא זו, ותירלו שצבל הלילות חנו ונחזרין עפי לשאר

ירקות ולא לערור, ועוס דשאר ירקות ועלי עפי וערור. והאמת
לנחלי דעסקין להגיה טעבל הלילות אין אנו ועצילין, א"כ אין
אוכלין כמי, שהעיצול הוא צירקות, שאין כאכלין כלל עיצול, והני
תרי צח דאנו אוכלין שאר ירקות, ואין אנו ועצילין, הם תרי
צבי דקתרי אהדי. ועכ"פ לא עתקנא צח זו רק אליצא דחצריא
צסס ר' יוחנן דאורי לריך לעצל בחזרת צ' פעמים, אצל לאינד
אנוראי דעיצול ראשון צשאר ירקות אין עקוס לסאלס זו כלל,
וכבר כתתי דעוסס האי צח עחקו צמסכה דלעיל וגרקו הציאו
לפניו ועצל וכו'. ולפי"ז תלוי האי צח צנחלוקת חצריא צסס ר'
ואינד אנוראי, ואיכא דגרסי לה ואיכא דלל גרסי לה, ולכך צאו
לידנו נוסחאות שונות. והא דנקטי ערור ולא חזרת כצנענה
דהציאו לפניו, הוא דחזרת קודם לכל דבר אצל אי לית ליה חזרת
יולא צשאר ויניס, כדתנן לעיל (ל"ט ע"א) ואלו ירקות שאדם
יולא צהן י"ח צפקת, בחזרת צתנכא וצחרהציכא יצעולסקין וצנורור
וכו', ונפרטי להו צנורא, חזרת חסא וכו' וצנורור ונריתא וכו',
ואנרינן סס צסס ר' אופעיא מלוה בחזרת, ואנר רבא נחאי חזרת
חסא דחק רחננא עילוון, ואנר ר' שנואל צר נחנני א"ר יונתן
למה ננעלו מלריס כנורור, לומר לך מה ערור זה שתחלתו כך וקופו
קסה חף מלריס תחלתן רכה וקופן קסה, וכן אנרו סס צנורא
דחזרת קופו להקשות, ופרט"י ערור קופו קסה הקלה שלו ונתקסה
כעץ, ועל תחלתן רכה פרט"י צתחלה נסתעצדו לסן ע"י שכר
שהיו שוכרין אותן, אצל צירושלני איתא לה צענין אחר, דגרסינן
סס אונתיסין, התיצון הרי חזרת עתוק הרי אינו קרוי חזרת
אלא עתוק, (אולי ל"ל הרי אינו קרוי ערור וכו', אי כמי ה"פ שאינו
קרוי חזרת אלל כל זמן שהוא עתוק), ונשני ר' חייס צסס ר'
הושעיא כל עלוון אין הדבר תלוי אלל בחזרת, מה חזרת תחלתה
עתוק וקופה נר כך עשו הולרייס לחצותינו צנולריס צתחלה
צניעצ הארץ הושצ את חציק ואח"כ ויעררו את חייסס וגו', גם
כראה צצנענוו היא תחלתו עתוק וקופו נר, חף שיש לדחוק ולומר
דקופו כשהוא נתקסה הוא נר. וע"כ תני הציאו לפניו חזרת שהיא
עיקר הולוה, והכי קא קרי ליה ערור ע"ס הנוקרא מלות ונורריס,
שהרי אפשר ליקח עשאר ויניס.

ונראה לי שנפל קלת שיצוט צקפריס, דסס ערור הוא
סס וייוחד לוין ירק ששנוו כך, והתורה אננה ונורריס סהס חנעה

ויני ירק, ולסון הרמז"ס זה' חנוך ספ"ז ונרורים האמורים בתורה
 הן החזרת וכו' והנרור, כל אחד ונחנשת ויני ירק אלו נקרא
 נרור, ר"ל שכלסון חכמים נקרא נרור. חננס צוקוס טיש לדקדק
 על הלסון והסס שלא יצוא לידי טעות, לריך לומר ונרורים כמו
 שכתוב בתורה, וצאנת בנוסחת הרמז"ס טס צפ"ח איתא והלילה
 הזה ונרורים, וכן טס הי' צטופס הזכרה צא"י חנ"ס חקצ"ו על
 אכילת מלות ונרורים, איצרא דצקדר הגדה שלו כני איתא נרור,
 חננס יראס טהוא ג"כ ונסיצוס הנעתיקים.

**ג) שבבר היריות אנו אוכרין בשר צרי שלוק
 ומבושר הלירה הזה כורו צלי.**

בתוספות העירו על הא דא"ר הקדח לעיל (ע' ע"א) זו
 דצרי צן תינא, דס"ל חגיגה הצאה עם הפסח כפסח ונאכלת ללי,
 וצרייתא ונפורשת טס ואינה נאכלת אלא ללי, אצל לחכמים דנחלקו
 עליו אוכלין צלילה הזה לני ונצוסל. וכתב הרמז"ס צפ"ח צזמן
 הזה אינו חומר והלילה הזה כולו ללי שאין לנו קרצן. וצאנת
 חף צזמן הצית תלויה צנחלוקת. ויש להעיר דצזס"ז טכינו לעיל
 צפ' ווקוס טנהגו, ווקוס טנהגו לאכול ללי צלילי פסחים אוכלין,
 ווקוס טנהגו שלא לאכול אין אוכלין, ואנרינן טס צירוסלמי אפי'
 צקר עגל אפי' צקר עוף וכל וילי דטעונין טחיטה. חננס לסאל
 על זאת שצכל הלילות אנו אוכלין ללי לא טייך, דעל וניעס ודצר
 לא טייך לסאל, דאיוור, דלית ליה. ועכ"פ ונעופס ונשנה זו ראיס
 טאילו הסאלות הס ונזמן הצית.

**ד) שבכל היריות אנו מטבירין פעם אחת הירילה
 הזה שתי פעמים.**

כד היא נוסחת הנשנה צקיטעא טצגנורא, וגרסינן עלה,
 ונתקיף לה רצא אנו כל יונא לא סגיא דלא ונעבלא חדא זינא,
 אלא חנר רצא הכי קחני שצכל הלילות אין אנו חייצין לטצל
 אפי' פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים, ונתקיף לה רצ ספרא
 חיצא לדדקי, כלו' התינוק אינו צקי צדיניס לסאל על החיוצים
 אלא על וס טהוא רואס הוא שואל (ופי' הרצצ"ס אין ונזן לי)
 אלא חנר רצ ספרא הכי קחני אין אנו ונעצילין אפי' פ"א הלילה

הזה שתי פעמים. וכתב הרמב"ם ונהבא שוועין דהכי חיה לן
לציוור שצכל הלילות אין לנו וועצילין וכו' והאומר אין לנו חייצין
לעצל שיצוש הוא צידו, וכוונתו בזה לספרי ההגדה ללילי פסח
שהיתה נוסחתם כך, ונעם בזה הנוסחא ע"י חיה וועתיק לנענה
שצגמורא. וכ"ה הנוסחא אין לנו צרצ אלפס וצרוצ"ס, ויש ווען
דל"ג וולת אפי' אלף ה"ג אין לנו וועצילין פ"א עיין ד"ק, אונס
צנוסחא שצוועטיות וצירושלמי שצכל הלילות לנו וועצילין. וצפי'
ר' חננאל, ואסקינ אונר רצא אין לנו וועצילין אפי' פ"א, והוא
והפך דרצא לדרצ ספרא ודרצ ספרא לדרצא, ורצ ספרא הוא
דלחקיף וכ"ה צכת"י צ' ד"ק. וכיון דצגמורא הירושלמית לא
הקשו מידי מוכח דנוסחא שצכל הלילות לנו וועצילין הווי כיהא
לשו ולא קשיא לשו ולא מידי, וצאמת כד דייקין אין לשצש
נוסחת הנוסחה ונעם קושיא דרצ ספרא, דודאי דרך היא לעצל צירקות
קודם סעודה השוזה כצצחות וי"ע, דהנאו הלילות צככי איירי
כדאוריין לעיל, ווי שאין לורך לו ואינו רגיל צטיצול זה אינו
וועצל, אלל לעצל צ' פעמים כמו ששנינו צווענה הוא דצר זכ,
דאין תנין הציאו לפניו ירקות וועצל צחזרת ואח"כ הציאו לפניו
מלה וחזרת, והתינוק ונשתווס הלל צבר הציאו חזרת והעצלנוס
ולנע וציאים לנו עוד הפעם וכי חזרת להנשיך אכילת חזרת
לנו לריכיס, וצכל הלילות לנו וועצילין פ"א, כלו' אס לנו וועצילין
אין לנו וועצילין אלף פ"א, והלילה הזה צ"פ.

והנה על צא זו נחלק צר קפרא ותני שצכל הלילות
לנו וועצילין אותו עם הפת וכאן לנו וועצילין אותו צפני עלמו.
דחזרת הדרך לאכלו צתוך הסעודה להפך הנואל כמו שכתצנו
וון הגמרא ולא קודם הסעודה. ויש להעיר שצהרצה נוסחאות
וועצילין צפיעל. והנה צקדר הגדה שלנו שאנו אין אומרים צא
דללי הוקיפו הגאונים צא דכלנו ווקוצין, והיא צנוסחת הרמב"ם
שצכל הלילות לנו אוכלין צין יושצין צין ווקוצין והלילה הזה כלנו
וקוצין, וצנוסחת רצ עומס גאון אוכלין ושותין, וכצר הזכרתי
שנעמו דיין לריך הסיצה, וגם צפי' הלל וזורה שהזכרתי לעיל
ג' אוכלין ושותין, גם הזכרתי צשם הגר"א שצווענה לא הזכרה, לפי
שאין זאת סינוי שכך היה דרכם צכל ימות השנה. גם הזכרתי
שהרצה ונגדולי הרצנים אמרו שלא להקצ, ותנע חני לנע לא
סינו הנוסחא, ולפי ונכהגינו יותר היה לשאול על ארצעה כוקות.

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

בכת"י של ד"ס ולפי דעתו של אביו מלמדו, ושתי הנוסחאות כאחת נכונות שוודאי מלמדו כפי וזה שיודע הוא וכפי וזה שיוכל הזן ללמוד. ועכ"פ נוקרו התשובות על אלו השאלות צ"ד כל אחד ואחד, ובחנם נלאו ופרטי ההגדה לנאלא צקדר ההגדה התשובות על אלו השאלות. והרמז"ס השניע מלמד זה צפ"ח מהלכותיו, וטעמו דגרסינן בגמרא, ת"ר חכם צנו, שואלו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעלמו, ואפי' שני ת"ח שיודעין בהלכות הפסקה שואלין זה לזה. וגי' הרב אלפס שואלין זה לזה וזה נשחנה הלילה הזה וכו', וכך הוא עיקר הנוסחא, אלא שהנועתיקים קטעוהו בגמרא ושום דמיד אח"ז מתחיל הקיעעא מן הנוסחא וזה נשחנה וכו' שצכל הלילות אלו מעבלין וכו', והו סצרי דייחור לשון הוא, ובעל ד"ס כתב דשתי נקודות הנוחלקות הם שלא צוקומן צטעות, ולדעתי וזה שחנתי הוא הנכון, ולפ"ז אין לנו משנה וזה נשחנה אלא עופס דברים לאוורן, ובפרט שאלו אוננים אותן קודם הסעודה ועדיין לא אכלנו לא ואלה ולא נכור ולא העבלינו צ"פ, ואיכס שאלות להסיצ עליהם אלא עופס חנירה ודיבור. וע"כ השניע הרמז"ס צפ"ח דיבור זה, וכתב ומזגין הכוס השני וכאן הזן שואל ואומר הקורא וזה נשחנה הלילה הזה וכו' כל אלו השאלות, הנה תפס את החבל צשני ראשו הזן שואל ואומר הקורא, וכלו' או אומר הקורא. חננס צפ"ז כתב מלמד להודיע לצנים ואפי' לא שאלו שאלו' והגדת לצכך לפי דעתו של בן אביו מלמדו כילד אס היה קטן או עפס אומר לו וכו' ואם היה הזן גדול וחכם מודיעו וכו', ואח"כ כתב ולריך לעשות סיכוי צלילה הזה כדי שיראו הצנים וישאלו ויאמרו וזה נשחנה הלילה הזה וכל הלילות עד שיסיצ להם ויאמרו להם כך וכך אירע וכו' אין לו בן אשתו שואלתו וכו'.

**מתחיל בגנות ומסיים בשבה ודורש מארמי אובד
אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.**

במשנה שצירוסלנוי עד שהוא גומר כל הפרשה, וכ"ה צכצ אלפס, וכתב צד"ס שני"ה צכת"י צ' וצנוסניות נאפולי ופיזרו. והנה הדרכה שלפנינו צהגדה היא על ד' פקוקים, ארנוי אצד

אזי, וירעו אוחנו, וכלעק, ויוליאו ה' ונולרים. אונס שאר הצ' פקוקים ויזיאו אל הנוקוס הזה, ועתה הנה הצחתי וגו', אין להם ענין ליליאת נולרים, כי היא פרשת נוקרא ציכורים, ואפשר שצונן הצית היה דורסין ג"כ הפקוק ויזיאו אל הנוקוס הזה, שהם חונטה פקוקים, ועכ"פ אינו גומר אלל כל הפרטה השייכה לענין היום ולא כל הפרטה כולה, ונוסחא דל"ג כולה עדיפא. ויראה שזה שאנרו ונתחיל צגנות וכו', שזו תהיה פתיחת הדרשה, וכ"ה לסון הרנוצ"ס צהלכותיו ולריך להתחיל צגנות וכו' והוא שידרוש נארנוי אודד אזי עד שיגמור כל הפרטה וכל המוסיק ונארריך צדרש פרטה זו ה"ז נסוצה, וכן נסונע מהירושלמי דגרס עלה דנתחיתין רצ אנור ונתחלה לריך להתחיל צעבר הנסה.

ובבררי גרסינן נאי צגנות, רצ אנור ונתחלה עע"ז היו אצותינו, וסנחאל אנור עצדים היינו, וכחצ הרצ אלפס, נאי גנות, אנור רצ ונתחלה עע"ז וסנחאל אנור עצדים, והאידנא עצידנא כתרווייהו, ולסון ר' חנחאל צפירושו, צגנות נאי הוא אנור רצא ונתחלה עע"ז היו אצותינו רצ יוסף אנור עצדים היינו לפרטה והאידנא עצדינן כתרווייהו. ויראה שהסס רצא הוא ע"ס דאקדמיה לרצ יוסף ול"ל רצה, צה"א ולא צאל"q, וצעל ד"ס הציא נוסחאות רצ אנור וכו' ורצא אנור וכו', וכ"ה צנגיד נסנה רצ אנור ונתחלה וכו' רצא אנור עצדים היינו וכו', גם הציא נוסחאות אציי אנור ונתחלה ורצא אנור עצדים וכ"ה צאצודרהס. והנוקור לערצוב אלו הנוסחאות נ"ל דטיעה הוה צדר זה, רצ וסנחאל, רצה ור' יוסף, ואציי ורצא, ואח"כ קיעעוס הנועתיקים ונתוך כך נתהוה ערצוב נוסחאות.

אמנם לריך תלמוד איזה ננסה היה קודם אלו האנוראים, וכיחזי היכא ענא דצב, ועוד צנאי קנפלגי, ויראה לי שהננהג היה לקרא עצדים היינו, כל הפרטה כולה עד ולדקה תהיה לנו כי נסנר וגו', שהיא התסוצה על כי ישאלך צנך עה העדות וגו', ואח"כ היו קוראים ציהוסע, צעבר הנסה וגו' עד ותראינה עייכס את אשר עשיתי צנולרים, ואלו הצ' פרסיות תחלתן גנות וקופן שצח. ואלו האנוראים לא פליגי אלל צפירוט הנוסנה דחד אנור שנה שסנינו ונתחיל צגנות וכו' הוא כנעך לצצא דסיפא ודורש נארנוי וכו' ואנור שהוה ונתחלה עע"ז וכו', וחד אנור שהוה כנעך על ולפי דעתו של צן וכו', ויתחיל צגנות וכו' עצדים היינו

וגו' וילכו ה' לעשות את כל החוקים וגו', ולפ"ז אכן עצדיכן
ככולי עלמא שנתחלה לנו קוראים עצדים היינו וכו', וראה
שנתחילין עצדים וכו' דגרסינן שם א"ל רב כחנן לדרי עצדיה
עצדא דנפיק ליה נוריה לחירות וכו' א"ל פערותן מלוור נה כשתנה
פתח ואור עצדים היינו (ועיי"ש ברש"ש דנראה דל"ג א"ל פערותן
מלוור נה כשתנה) ור"כ זה תלמיד דרב ושמואל הוה כדגרסינן
בשבת (כ"א ע"א) א"ל ר"כ לדרי עצדיה מעוין לי לוכן ואייתי לי
נניא דאחיס קפילא ארמאה שניג רבי חני ואיקפד א"ר יוסף ונ"ע
איקפד כרבותיה (רש"י כרבותיו) עציד חדא כרב וחדא כשמואל,
ולא נוסחצר למוור שהיה נוכריע כשמואל אלא וודאי דהיו קוראין
עצדים ואח"כ נתחלה ע"ז לכולי עלמא. וכיחוקף ע"ז ואפי' כולנו
חכמים וכו' והוא ללמד את הצן כפי דעתו, ומציאין ראיות לדבר
נועשה החכמים עד ליונת הנשיח, ואח"כ לנו נתחילין הדרשה
בצרכת התורה צורך הנקום שנתן תורה וכו', ופתחין נתחלה
ע"ז ודרשינן עד דל"ך עד"ש צאח"ב. ולפי נה שאנרתי כ"ל שהיתה
קריאת עצדים היינו וגו' עד סוף כל הפרשה כולה אלא שציוני
הגאונים קיעעוה שלא לחקות את הקראים, ועיין צנצור נה
שהצאתי ורב עורס גאון. אמנם לסון הרמב"ם בהלכותיו הוא
ולריך להתחיל בגנות וכו', כילד נתחיל ונוקפד שנתחלה היו אצותינו
ציוני תרה ומלפניו וכו', ונסיים דת האמת שקרצנו הנקום וכו',
וכן נתחיל ונודיע שעצדים היינו לפרעה צולרים וכו', ונסיים
בנסיים וצנפלות שנעשו לנו וצחירותינו, והוא שידרוש נאמרנו אוד
אצי וכו'. וכולא היא נוסך אל הדרשה כמו שהזכרתי לעיל, וראה
שדעתו דשמואל לא פליג אלא מוסיף אדרב. אמנם בקדר הגדה
סלו הנוקחא כמו צנוקחתינו, ואולי שהיה הדבר עפ"י המנהג
שהנהיגוהו הגאונים אעפ"י שאין דעתו נוסבים לדבר, והריעצ"א
כתב רב אור נתחלה ורצא אור מעצדים (כמו שהיא צנוגיד
נשנה) ונוקחא בוותיה דהוא צתראי צעוצדא דדרי, ונוקחצרא
שלא נחלקו אלא באיזה נתחילין דרב סבר נתחלה כמו שהיה
נועשה ורצא אור מעצדים שהוא תוקפו של נכ ואח"כ נתחילין
בגנות עכו"ם ולפ"ז מנהגינו כרצא דאי פליגי לגמרי מהיגא דלא
כחד וע"כ. ולי נראה כמו שכתבתי עיקר.